

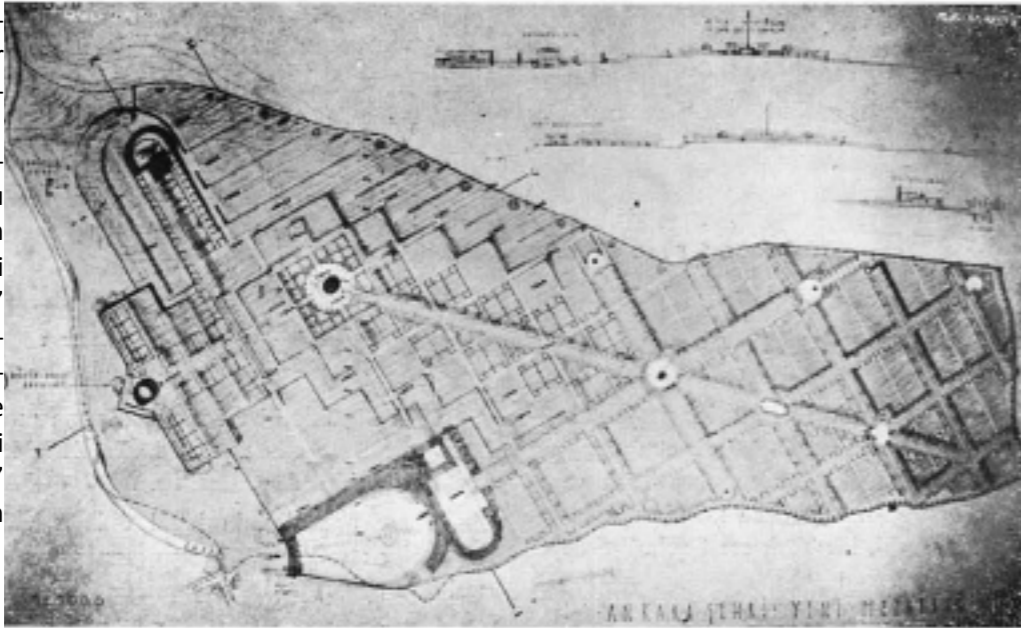
CEBECİ MEZARLIĞI

Yalcın Oğuz

yalcinoguz@ttmail.com

Kıymetli dostum Timur (Özkan) geçenlerde vaki bir sohbet sırasında, Ankara'nın kendine özgü köşelerinden Cebeci Mezarlığı hakkında bildiklerimi yazmamı isteyince, doğrusu bir an tereddüt geçirdim ama kendisine hayır diyemedim. Çünkü iyi bir hemşehri olabilmek için öncelikle içinde yaşadığımız kent, (kasaba, köy, mahalle) hakkında, orada yaşayan çoğunluğun köklü bir bilgisi, ondan da önce engin bir ilgisi olmalı ki kendilerini sorumlu ve de yetkili belleyip fütursuzca eyleme geçenlerin karşısına somut gerekçelerle çıkabilelim... Buna belli ölçüde dayanışma iradesini çağrıştırdığı için, Hemşehrilik Bilinci diyorum ve onun uzun vadede etkili direniş yöntemi olduğuna inanıyorum. Aynı nedenle Ankara Dergisi gibi organların toplum nezdinde daha çok ve daha yaygın olarak yer bulmasını önemsiyorum. Örneğin Başkent'in en önemli kavşak noktası olan Kızılay meydanına adını veren o sevimli ve tarihi Kızılay Binasına, bahçesi ile birlikte yıkım kararı verip kıyanlara, belki de bu voldan tooluca ve daha inandırıcı gerekçelerle mesajlar verilebilirdi..!

K o -
n u m u z u
oluşturan
"C e b e c i
Mezarlığı"
ya da es-
kiden kal-
ma deyişle
"A s r i
Mezarlık"
i ç i n

1. Mükâfat. Plân ve detaylar.

günümüzde, Tanrıya şükür, henüz böyle bir tecavüz söz konusu değil. Aslına bakarsanız orası pek eski de sayılmaz... 1935 yılında Devlet acil ihtiyaç belirterek yeni bir Şehir Mezarlığı inşası için -uluslararası- proje yarışması açıyor. Tam burada önemli addettiğim bir noktaya dikkatleri çekmek isterim: O zamanki Yönetim yani genç Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti acil hale gelen cenazelerin defin sorununu, bir ya da birkaç müteahhide ihale edip kısa yoldan halletme yoluna gitmemiş. En iyi çözümü bulmak için daha fazla zaman ve para harcamayı göze alarak yarışma açmış. Nitekim aynı hükümet bundan 10 yıl öncesinde de Başkent Ankara'nın imar planlarını elde etmek amacıyla, yine tüm dünyada bir ilke imza atmış, işi uluslararası bir proje yarışmasına götürerek zorlu koşullara rağmen kısa sayılacak bir sürede inanılmaz bir başarıyla uygulamıştır.

Mezarlık proje müsabakasına 5 Türk ve 7 yabancı planlama ekibi şartname olarak katılmış. birincilik ödülünü Alman Mimar Prof.

Martin Elsaesser kazanmıştır. Elsaesser o zamanlar Ulus Meydanı'ndaki Sümerbank Genel Müdürlüğü Binasının proje ve meslek-i kontrollük hizmetlerini yürütmek üzere Ankara'da bulunuyordu ve yarışmaya buradan katılmıştır. Projenin yerindeki uygulaması ise araya giren 2. Dünya Savaş yıllarından dolayı gecikmiş, mezarlığın hizmete girmesi, buradaki memurların verdiği bilgiye göre 1941-42 yıllarını bulmuştur. Mimar projesine ek olarak aşağıda özetleyeceğimiz bir de rapor kaleme almıştı. Burada diyor ki: "Türkiye' de artık yeni ve çağdaş üslupta (stilde) binalar yapılmaktadır. Bu üslup (stil) çağdaş nesnellüğün ifadesidir. Yani Tasarımın amacı eldeki imkanları, malzeme ve teknolojiyi, aynı zamanda iklim ve doğa koşullarını rasyonel olarak kullanmak ve sonuç almaktır. Bu üslup kendi içinde hem zamana bağlı hem de zamandan ari unsurlar içerir. Öte yandan konu mezarlık olunca geleneksel alışkanlıkları da dikkate almak gerekir. (muhtemelen yan yana sıralanmış parselleri ve üstlerindeki kitabeli taşları kastediyor.) Bu açıklamalar bir yana Elsaesser'in sunduğu ve daha sonra uygulanan proje, yine de Anadolu'nun çorak ikliminde karşılaştığımız kabristan tiplerinden ziyade bol ağaçlı kent parkı havasını taşıyan niteliği açısından Orta Avrupa'daki örneklerine benzemektedir. Profesörün yerleşme planında

plekse belli bir biçimsel disiplin getirilmekte, yaya ulaşımı ve oryantasyon (yön bulma) büyük ölçüde kolaylaşmaktadır. Eğer yakınlarının yerini bulmak için Karşıyaka mezarlığına gitmiş

olan arkadaşlarımız varsa bu ifade ile neyi kastettiğimizi en iyi onlar anlayacaktır.

Prof. Elsaesser hiç kuşkusuz zamanının iyi ve yenilikçi bir mimarı idi. Kendisi eserinin yapım sürecinde işin başında olmayı, her mimar gibi, iştiyakla arzu etmiştir. Zaten Nazi Almanya'sında, Yahudi asıllı olmamasına rağmen, kendisine uygun iş de bulamıyordu. Ne var ki Türkiye 'de de zamanın Mimarlar Birliği, yabancı uyruklu meslek erbabının inşaatlarda çalışmasına karşı çıkmakta idi. Nitekim Elsaesser'in bu nedenle Türkiye'yi buruk anılarla terk ettiği söylenir. Yurdumuzda bir mimarın projeyi çizip tamamladığı

zaman işinin bittiği şeklinde yaygın, fakat o denli yanlış inanış bu gün de hüküm sürmektedir. Oysa çizilmiş plan işin ilk yarısıdır. Mimar asıl hünerini inşaat sürecinde gösterecek, detay çözümleri ile eserine can katacaktır. Başkent'in bir dönemin kültür tarihi çerçevesinde, korunması gereken

yarışmaya gelen diğer önerilerden daha farklı, usta işi bir çözüm şeması ile karşılaşıyoruz. Bu şema, gelen insan trafiğini kabir adalarına taşımak üzere toplam 5 adet "rondel" adı verilen kavşaktan yararlanmaktadır. Her bir rondelden çeşitli yönlere doğru ışınal olarak ayrılan arterler düzenlenmiştir. Böylelikle tüm kom-

abidelerden birisi olan Mezarlık yerleşkesi, eğer müellife yapım sürecini kontrol olanağı verilse idi sonuç şu an gördüğümüzden çok daha görkemli bir bütünlüğe kavuşurdu. Örneğin bugün tüm istinat ve terasman duvarlarında beğenerek seyrettiğimiz pembe tonlu Ankara taşını mimar, belki de hemen yanbaşındaki

ocaklardan çıkarken şekillendirerek kullanmak suretiyle nice özgün formatlar yaratacağı. Nitekim Elsaesser'in yarışmaya ek olarak verdiği perspektif çizimi ile açıklama notlarından anlıyoruz ki kendisinin gerçekleştirmek istediği birçok tasarım objesi yapılmamış, yani plan bir ölçüde eksik kalmıştır. Konuya etraflıca girersek şunu görürüz: Projede giriş bölümünün önünde oto yaklaşımına da imkan veren bir ön meydan, sol tarafında alçak bir yapı (bekleme veya kabul ?) düşünülmüş ama o şekliyle yapılmamış. Nizamiyeyi geçince sağ tarafta at nalı şeklinde düzenlenmiş bir toplanma avlusu var (yapılmamış) ve tam karşıda mezarlığın rondellere ulaştırılan ana arterini görüyorsunuz. Yerleşkenin Ankara'ya bakan en hâkim yerinde ise topografya eğimini ustaca kullanan istinat duvarlarının oluşturduğu platformu, planına benzeterek yapmışlar. Burada bugün basitçe dizilen mezar parselleri var, aynı diğer yerlerde olduğu gibi... Oysa bu mahal projenin en can alıcı ögesinin, yani anıt mezarlar ile onları koruyan pergola sisteminin bulunduğu yer ve ortadaki atriumda ise simgesel bir onur anıtı olmalıydı. Bu platformu taşıyan taş duvarlar ile üç yöne doğru inen görkemli taş merdivenler işte bu yapı

eserlerini görmek için güzergâh değiştirirler.

1935 Yarışma şartnamesinde farklı inanıştaki kişiler için de ibadet yerleri, hatta bir de krematorium (!) istenmiş olması zamanın laik hoşgörüsünü gösteren ilginç kanıtlar olarak kayda geçecektir. Mimarın anıt platosuyla ilişkilendirerek öngördüğü yere 1962 yılında mezarlığın genel yapılanmasıyla uyumlu şirin bir de camii inşa edilmiştir.

Yapıldığı yıllarda Cebeci Semtinin de dışında, hali bir arazide inşaatına başlanan mezarlık yerleşkesi günümüzde oldukça düzensiz gelişen bir kısım gecekondular ile alt düzey atelyelerin ortasında kalmıştır... Hatta bir dönem, buraya refakatsiz gelen ziyaretçilerin "Çinçin çeteleri" adı verilen gecekonduların sakinleri tarafından sıklıkla taciz edildikleri söylenir ve gazetelerde yazılırdı. Bu gün yakın çevrenin nispeten tozlu ve gürültülü atmosferi mezarlık duvarlarının hemen arkasına geçince yerini şaşırtıcı biçimde sessiz ve huzurlu bir ortama terk etmektedir. Şimdilik düzenli ve güvenli izlenim uyandıran kabristanda, yerel yönetimlere özgü bazı aksaklıklar yine de gözden kaçmıyor. Örneğin buranın alameti olan andezit taşından örülmüş duvarlarda eskime ve yarılmalar görülürken

bazı yerlerden tesisat geçirilmiş, üstü özensizce betonlanmış, yeni parseller kazanmak için mezar aralıkları küçültülünce ana dokuya zarar verilmiş, aynı şekilde arterler ve ara yollar daraltılırken trafiğin zorlanacağı hesaba katılmamıştır. Ayrıca caminin iç duvarlarında rutubet izleri görülmektedir. Bunlar elbette az bir çaba ve himmetle düzeltilebilecek hususlar... Bir de kendi vatandaşlarımızın mizacından kaynaklanan rahatsızlıklar var. Örneğin bazı uyanık

kutsal mekânı vurgulamak için yapılmıştır. Bu güne kadar hiç kimse (bizler de dahil) sıradan mezarlar için neden bu kadar külfetli bir inşaat yapıldığını sorgulamamış, dolayısı ile bu pahalı imalat hiçbir amaca hizmet etmeksizin – atıl vaziyette- kalmış. Mimar bu platformu çok önemseydiği için uygun köşelerine Heykeltraş Hans Wimmer tarafından 4 adet at heykeli yapıp yerleştirilmesini şart koşmuş. Burada adı geçen H. Wimmer (1907-2002) harp sonrası Almanya'sının en büyük yontu ustalarından birisi olarak temayüz etmiştir. İnsanlar sırf onun

hemşehrimiz kendi parsel ya da parsellerini tek tek veya topluca birleştirip etrafını, kurtarılmış bölge misali, demir parmaklıklarla çevirmektedir. Kısaca insanımızın, ahrette yalnızca imanı değil mekânı da tekemmül etmek iradesi buralarda görsel olarak daha da belirginleşiyor.

Yukarıda anlatılanların ışığında, hem Ankara tarihçesinin kendine özgü bir kesitine tanık olmak, hem de o ortamın yaydığı içsel havayı tatmak için buraya uzanan kısa bir gezintiyi her bilinç sahibi Ankaralıya öneririm.